

СТРАТЕГИЈА 2023 - 2027. ГОДИНА

РНИДС

САДРЖАЈ

1.	УВОД	3
1.1.	ПРЕДМЕТ РАДА	4
1.2.	ОСНОВЕ ЗА ИЗРАДУ СТРАТЕГИЈЕ	5
1.3.	ЦИЉ И МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ	9
2.	РЕЗИМЕ	11
3.	АНАЛИЗА САДАШЊЕГ СТАЊА	15
3.1.	ПРИОРИТЕТНЕ СТРАТЕШКЕ ОБЛАСТИ ЗА ПЕРИОД 2015–2020. ГОДИНЕ	16
3.2.	АНАЛИЗА ИНТЕРНОГ И ЕКСТЕРНОГ ОКРУЖЕЊА	17
3.2.1.	SWOT АНАЛИЗА	17
3.2.2.	SLEPT АНАЛИЗА	18
3.2.2.1.	СОЦИЈАЛНИ ФАКТОРИ	18
3.2.2.2.	ПРАВНИ ФАКТОРИ	19
3.2.2.3.	ЕКОНОМСКИ ФАКТОРИ	20
3.2.2.4.	ПОЛИТИЧКИ ФАКТОРИ	20
3.2.2.5.	ТЕХНОЛОШКИ ФАКТОРИ	21
3.2.3.	БЕНЧМАРКИНГ АНАЛИЗА	25
4.	СТРАТЕШКЕ ОСНОВЕ	29
4.1.	ВИЗИЈА, МИСИЈА И НАЧЕЛА ФОНДАЦИЈЕ	30
4.2.	КЉУЧНИ ФАКТОРИ УСПЕХА СТРАТЕГИЈЕ	32
4.3.	ПРИОРИТЕТНЕ СТРАТЕШКЕ ОБЛАСТИ	33
5.	УПРАВЉАЊЕ ИНФРАСТРУКТУРОМ НАЦИОНАЛНОГ РЕГИСТРА	34
5.1.	АНАЛИЗА САДАШЊЕГ СТАЊА	35
5.1.1.	ИКТ ИНФРАСТРУКТУРА	35
5.1.2.	СИСТЕМ ЗА РЕГИСТРАЦИЈУ НАЗИВА ДОМЕНА	35
5.1.3.	ТЕХНИЧКА САРАДЊА СА ОВЛАШЋЕНИМ РЕГИСТРИМА	36
5.1.4.	БЕЗБЕДНОСТ РЕГИСТРА	36
5.2.	ПРЕДЛОГ СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА И МЕРА	37
6.	ОДНОСИ СА ЗАИНТЕРЕСОВАНИМ СТРАНАМА	39
6.1.	АНАЛИЗА САДАШЊЕГ СТАЊА	40
6.1.1.	ОДНОСИ СА СУОСНИВАЧИМА	40
6.1.2.	ОДНОС СА ДРЖАВНИМ ОРГАНИМА И ДОМАЋИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА	44
6.1.3.	ОДНОС СА ИНОСТРАНИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА И ИНОСТРАНИМ НАЦИОНАЛНИМ РЕГИСТРИМА	45
6.2.	ПРЕДЛОГ СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА И МЕРА	46
7.	НАСТУП НА ТРЖИШТУ, МАРКЕТИНГ И КОМУНИКАЦИЈЕ	48
7.1.	АНАЛИЗА САДАШЊЕГ СТАЊА	49
7.1.1.	ТРЖИШТЕ ДОМЕНА	49
7.1.2.	САРАДЊА СА ОВЛАШЋЕНИМ РЕГИСТРИМА	51
7.1.3.	МАРКЕТИНГ И КОМУНИКАЦИЈЕ	53
7.1.3.1.	ИНТЕРНЕТ ПРЕЗЕНТАЦИЈА	53
7.1.3.2.	КАНАЛИ ИНФОРМИСАЊА СУОСНИВАЧА	54
7.1.3.3.	КАНАЛИ ИНФОРМИСАЊА ОПШТЕ ЈАВНОСТИ	55
7.2.	ПРЕДЛОГ СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА И МЕРА	56
8.	ПОДРШКА ИНТЕРНЕТ ЗАЈЕДНИЦИ	58
8.1.	АНАЛИЗА САДАШЊЕГ СТАЊА	59
8.2.	ПРЕДЛОГ СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА И МЕРА	60

1. УВОД

1.1. ПРЕДМЕТ РАДА

На основу Уговора о набавци консултантских услуга, потписаног између Фондације „Регистар националног интернет домена Србије” и *BDO Business Advisory*, односно Уговора о набавци консултантских услуга, потписаног између Фондације „Регистар националног интернет домена Србије” и Економског факултета, *BDO Business Advisory* и Економски факултет приступили су изради нове Стратегије Фондације. Стратегија представља нови документ којим су уређена најважнија стратешка питања пословања Фондације, након што је претходним стратешким документом био обухваћен петогодишњи период, од 2015. до 2020. године.

У активности на изради Стратегије био је укључен тим Саветника који су сачињавали:

1. Драган Пејчић, руководилац Одељења за стратешко и остало саветовање, *BDO Business Advisory*, вођа тима;
2. Лазар Вујаклија, консултант, *BDO Business Advisory*, члан тима;
3. др Драган Стојковић, ванредни професор, Економски факултет, члан тима;
4. др Душан Марковић, ванредни професор, Економски факултет, члан тима.

Према горе наведеним уговорима, задатак *BDO Business Advisory* односио се на израду следећих поглавља Стратегије:

- Увод,
- Анализа стања
- Стратешке основе
- Управљање инфраструктуром националног регистра
- Подршка интернет заједници.

Економски факултет био је задужен за поглавља дата у наставку:

- Односи са заинтересованим странама
- Наступ на тржишту, маркетинг и комуникације
- Анализа финансијског пословања.

Рад на изради Стратегије обухватио је период новембар 2021 – јун 2022. године, у укупном трајању од 16 радних недеља.

1.2. ОСНОВЕ ЗА ИЗРАДУ СТРАТЕГИЈЕ

Фондација „Регистар националног интернет домена Србије” представља нестраначку, невладину и недобитну организацију, са седиштем у Београду, која је регистрована у тадашњем Министарству културе 12. 2. 2007. године. У Агенцији за привредне регистре РНИДС је регистрован за Делатност осталих организација на бази учлањења (шифра делатности – 9499).

Основни циљ РНИДС-а је да организује управљање националним интернет доменима највишег нивоа тако да се остварује општи интерес свих грађана Србије, уз поштовање принципа квалитета, ефикасности, независности и транспарентности. РНИДС може да управља и другим доменима који му се делегирају. Додатни циљеви РНИДС-а, предвиђени Статутом, укључују: 1) Повећање броја суоснивача РНИДС-а и укључивање најшире друштвене заједнице у његов рад; 2) Промовисање интернета као глобалне комуникационе мреже доступне свима; 3) Повећање интернет садржаја на српском језику и писму, као и језицима и писмима националних мањина; 4) Активно деловање на повећању информационе безбедности у Србији.

У свом раду РНИДС артикулише потребе, циљеве и интересе целокупне интернет заједнице, те, по моделу одоздо-нагоре, ради на њиховом остваривању. Истовремено, РНИДС подржава тзв. вишеактерски модел управљања (*eng. Multistakeholder Governance*), уз укљученост заинтересованих страна у дијалогу, одлучивању и спровођењу решења за заједничке проблеме и остварење заједничких циљева.

Као недобитна организација, Фондација се финансира из средстава прикупљених од надокнада за послове регистрације домена, као и годишње накнаде за приступање РНИДС-у. У случају да се оствари добитак, а у складу са Законом о фондацијама и због правне природе организације, средства се користе за унапређење делатности РНИДС-а и не могу да се расподеле суоснивачима.

За послове регистрације националних .rs и .срб домена РНИДС издаје овлашћење овлашћеним регистрима који могу бити правна лица или предузетници, са седиштем у Србији. На тај начин, Фондација је задужена за управљање Регистром националног интернет домена, док се послови регистрације назива .rs и .срб домена за крајње кориснике (регистранте) обављају преко овлашћених регистара. За обављање активности регистрације домена, овлашћени регистри морају испунити техничке услове и имати потписан уговор са РНИДС-ом.

РНИДС управља са по седам доменских простора, у оба национална домена највишег нивоа (.rs, .co.rs, .org.rs, .edu.rs, .in.rs, .ac.rs и .gov.rs, као и .срб, .пр.срб, .орг.срб, .обр.срб, .од.срб, .ак.срб и .упр.срб). Домени .ac.rs и .ак.срб делегирани су Академској мрежи за управљање, док су домени .gov.rs и .упр.срб делегирани Републици Србији. Право на управљање националним .rs доменом додељено је Фондацији од стране Интернет корпорације за додељене називе и бројеве (*The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers – ICANN*), организације одговорне за руковођење глобалном структуром интернета, на основу Одлуке од 11. 9. 2007. године, док је право на управљање националним .срб доменом делегирано од стране ICANN-а на дан 8. 11. 2010. године.

Развој интернета у Републици Србији започет је када је групи стручњака окупљеној под називом YU NIC – *Yugoslav Network Information Center*, поверено управљање тадашњим .yu доменом који је званично ушао у употребу 15. 6. 1989. године. Током 2001. године, Радна група у оквиру Савезног завода за информатику израдила је први нацрт новог Правилника о регистрацији .yu домена и Статута YU NIC-а, као и Предлог за унапређење интернета у Србији и Југославији. Наредне, 2002. године, Радна група је, у оквиру републичке Агенције за информатику и интернет, направила други нацрт Правилника о регистрацији .yu домена и нацрт Уговора о регистрацији домена, да би најзад, 2005. године, била основана Радна група са задатком да изради коначну верзију оснивачких докумената организације, која би на себе преузела управљање националним доменом. РНИДС је званично регистрован 12. 11. 2007. године након потписивања Уговора о оснивању, 17. 12. 2006. године.

Званична регистрација .rs домена отпочела је 10. 3. 2008. године, док је некадашњи .yu домен угашен 30. 3. 2010. године. Исте године, на дан 8. 11, ICANN је саопштио да прихвата предлог РНИДС-а да ознака .срб буде ћирилички домен Србије и ту ознаку доделио је Републици Србији за други национални домен на интернету, својом Одлуком од 21. 4. 2011. године. Ћирилички домен Србије 3. 5. 2011. године постао је видљив на интернету. У децембру 2018. године омогућено је коришћење IDN домена другог нивоа тако што је омогућена регистрација назива .rs домена на латиничким писмима 16 језика који се говоре у Републици Србији.

- 12. 2. 2007.** Регистрација Фондације „Регистар националног интернет домена Србије” при Министарству културе
- 10. 5. 2007.** Потврда техничке и организационе оспособљености РНИДС-а од стране Министарства науке и животне средине
- 11. 9. 2007.** Делегирање националног домена највишег нивоа .rs РНИДС-у од стране ICANN-а
- 10. 3. 2008.** Почетак рада .rs домена
- 15. 7. 2010.** Потврда техничке и организационе оспособљености РНИДС-а од стране Министарства за телекомуникације и информационо друштво
- 8. 11. 2010.** Делегирање националног .срб домена РНИДС-у од стране ICANN-а
- 23. 12. 2010.** Закључивање Споразума са Министарством за телекомуникације и информационо друштво
- 26. 7. 2011.** Усклађивање правног облика РНИДС-а као фондације према законским изменама
- 27. 1. 2012.** Почетак рада .срб домена
- 26. 1. 2018.** Успостављање ЦЕРТ-а при РНИДС-у
- 10. 12. 2018.** Регистрација .rs IDN домена

Слика 1. КРАТАК ИСТОРИЈАТ РНИДС-А

Извор: РНИДС

У организационом смислу, Фондацијом управљају следећи органи у складу са Статутом:

- a. Конференција суоснивача;
- b. Управни одбор;
- c. директор.

Схема 1. ОРГАНИЗАЦИОНА СТРУКТУРА ФОНДАЦИЈЕ

Извор: РНИДС

Конференција суоснивача (у даљем тексту: Конференција; КС) укључује овлашћене представнике свих суоснивача. На дан подношења нацрта Стратегије, КС броји укупно 127 суоснивача. **Управни одбор** представља највиши орган управљања РНИДС-а који има седам чланова, од којих је један председник, а један заменик председника. **Директор** је извршни орган РНИДС-а кога именује Управни одбор након спроведеног јавног конкурса. Мандат директора траје четири године. На дан подношења нацрта Стратегије, канцеларија броји укупно 15 запослених, укључујући директора.

1.3. **ЦИЉ И МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ**

Основни циљ израде Стратегије састоји се у свеобухватној анализи интерног и екстерног окружења за пословање Фондације, укључујући јаке и слабе стране, односно прилике и претње, као информационој основи за формулисање предлога стратешких циљева, односно стратешких мера за даљи развој РНИДС-а.

У оквиру рада на припреми Стратегије примењене су савремене и међународно признате технике израде стратешких докумената. Између осталог, Саветници су користили следеће, као и друге аналитичке методе:

- ✓ компаративно-историјски метод;
- ✓ аналитичко-синтетички метод;
- ✓ статистичко-графичка презентација;
- ✓ SLEPT анализа (анализа социјалних, правних, економских, политичких и технолошких трендова);
- ✓ SWOT анализа (анализа јаких и слабих страна, прилика и претњи из окружења);
- ✓ бенчмаркинг анализа са националним регистрима у изабраним државама.

За време ангажмана на изради Стратегије спроведене су обе врсте истраживања, а у сврху прикупљања свеобухватних података и информација у вези са пословањем Фондације у целини:

1. примарно истраживање
2. секундарно истраживање.

Примарно истраживање обављено је са циљем сазнавања ставова изабраних лица по кључним питањима од значаја за Стратегију. Као технике примарног истраживања коришћени су:

- a. метод структурираних интервјуа,
- b. метод фокус група и
- c. састанци и радионица са члановима Управног одбора.

Услед ограничења изазваних здравственом ситуацијом у Републици Србији, већи број интервјуа спроведен је путем видео-позива или посредством електронске поште. Поступком интервјуисања било је обухваћено укупно 16 представника РНИДС-а из редова Конференције суоснивача, Управног одбора, Канцеларије и Статутарне комисије. Фокус групе укључиле су овлашћене регистре (Фокус група 1), те државне органе и спољне сараднике РНИДС-а (Фокус група 2). Поред тога, у завршној фази израде нацрта Стратегије одржани су одвојени састанци са члановима Управног одбора, запосленима у Канцеларији и спољним сарадницима РНИДС-а, као и радионица са члановима Управног одбора.

Секундарно истраживање обухватило је расположиве податке из следећих, јавно доступних извора:

- Канцеларија Фондације;
- интернет презентација Фондације;
- интернет презентације националних регистара у другим државама;
- интернет презентације међународних организација у области регистрације домена;
- базе правних прописа у области привредних друштава и фондација;
- економски и статистички подаци домаћих и међународних институција.

За време припреме Стратегије, Саветник је спровео следеће најважније активности усмерене ка изради документа на највишем нивоу професионалних стандарда:

- ✓ организација уводног видео-позива са директором и члановима Управног одбора Фондације;
- ✓ прикупљање података и информација у вези са пословањем РНИДС-а из секундарних извора;
- ✓ систематизација, анализа и презентација прикупљених података;
- ✓ усаглашавање списка лица за структуриране интервјуе и спровођење интервјуа са представницима органа управљања и радних тела Фондације;
- ✓ усаглашавање списка особа за Фокус групу 1 и Фокус групу 2 и одржавање фокус група;
- ✓ израда првог нацрта Стратегије и достављање тог нацрта Фондацији ради давања коментара;
- ✓ организација састанка са члановима Управног одбора у циљу разматрања коментара на први нацрт Стратегије;
- ✓ организација састанка са запосленима у Канцеларији и спољним сарадницима Фондације;
- ✓ израда другог нацрта Стратегије и достављање тог нацрта Фондацији ради давања коментара;
- ✓ организација радионице са члановима Управног одбора у сврху заједничког формулисања кључних планских одлука;
- ✓ израда трећег нацрта Стратегије и достављање тог нацрта Фондацији ради давања коментара.

2. РЕЗИМЕ

АНАЛИЗА САДАШЊЕГ СТАЊА

- Претходна стратегија Фондације, за период 2016–2020. година, остварена је у највећем делу у основној, техничкој делатности, такође и у погледу развоја политика, али и делимично када је реч о развојној делатности.
- У техничкој делатности јаке стране подразумевају сигуран и поуздан рад свих техничких сервиса, укључујући DNS и повезане сервисе, RSReg и сервис финансијске регистрације, затим стална улагања у циљу унапређења технике и редовно одржавање ИТ инфраструктуре, као и висок ниво стручних знања и вештина запослених у Сектору за ИКТ. Уочен је простор за унапређење сарадње са овлашћеним регистрима и предузете су континуиране активности у том правцу.
- У правном оквиру, јаку страну сачињава велики број интерних правних аката којима је уређено пословање РНИДС-а.
- У развојној делатности, јаке стране састоје се у развијеним облицима сарадње са овлашћеним регистрима на развоју тржишта националних домена, док се у слабе стране убраја недовољна заинтересованост једног броја овлашћених регистара за активнији наступ на тржишту према регистрантима, као и непотпуно познавање потенцијала за развој тржишта по појединим сегментима.
- Екстерно окружење Фондације у целини је повољно мада се, услед великих глобалних политичких и економских шокова током 2022. године, повећава степен макроекономске и политичке неизвесности; већина економских показатеља за Републику Србију и даље се може оценити као позитивна (уз резерве због изгледа за вишу инфлацију и нижи привредни раст у поређењу са пројекцијама); у процесу приступања Европској унији очекује се даље унапређење правног оквира у складу са законодавством ЕУ, док технолошко окружење карактерише узлазни тренд употребе информационо-комуникационих технологија, дигитализације пословања, електронске трговине и коришћења интернета.
- На основу поређења са изабраним националним регистрима, произилази оцена да РНИДС пружа већи број и бољи квалитет техничких услуга у односу на ccTLD регистре из држава бивше Југославије, а да, када се упореди са националним регистрима из развијених привреда, послује у условима слабије развијеног тржишта националних домена, што релативизује компаративну анализу у односу на ову групу ccTLD регистара.

ВИЗИЈА, МИСИЈА И ПРИОРИТЕТНЕ СТРАТЕШКЕ ОБЛАСТИ

- Нова предложена визија гласи: РНИДС је стручна организација која своју стручност, иновативност и повезаност са заједницом користи за унапређење стабилности интернет сервиса у Србији.
- Нова предложена мисија гласи: Као организација која послује на недобитним основама, РНИДС обезбеђује врхунске услуге у области регистрације и функционисања националних интернет домена и повезаних услуга, уз подизање свести о значају безбедног коришћења интернета и пружање подршке заједници.
- Као приоритетне стратешке области предложени су: Управљање инфраструктуром регистра националног интернет домена; Односи са заинтересованим странама; Наступ на тржишту, маркетинг и комуникације; и Подршка интернет заједници.

УПРАВЉАЊЕ ИНФРАСТРУКТУРОМ НАЦИОНАЛНОГ РЕГИСТРА

- Главни предложени стратешки циљеви обухватају следеће:
 - а. Сви кључни сервиси расположиви су у потпуности;
 - б. Овлашћени регистри активно раде на пословима регистрације домена и послују према Општим условима и уговорима;
 - с. Сарадња са овлашћеним регистрима унапређена је у областима техничког система, правила и безбедности;
 - д. Безбедност регистра одржава се на највишем нивоу;
 - е. Уведене су нове услуге у складу са најбољом праксом.

ОДНОСИ СА ЗАИНТЕРЕСОВАНИМ СТРАНАМА

- Главни предложени стратешки циљеви обухватају следеће:
 - а. Створени су услови да суоснивачи активније учествују у раду Конференције;
 - б. РНИДС проактивно делује према државним органима и успешно сарађује са њима, првенствено на пословима ЦЕРТ-а;
 - с. Организација размењује и примењује примере добре праксе у раду националних регистара и других организација.

НАСТУП НА ТРЖИШТУ, МАРКЕТИНГ И КОМУНИКАЦИЈЕ

- Главни предложени стратешки циљеви обухватају следеће:
 - a. Бележи се већи раст броја регистрованих националних домена у односу на природни раст на годишњем нивоу;
 - b. Сарадња са овлашћеним регистрима унапређена је кроз циљане маркетиншке и едукативне активности;
 - c. Остварена је већа препознатљивост националних домена;
 - d. Побољшано је разумевање код тренутних и потенцијалних корисника о употреби интернета.
-

ПОДРШКА ЗАЈЕДНИЦИ

- Главни предложени стратешки циљеви обухватају следеће:
 - a. РНИДС подржава научне активности, организације и установе у складу са циљевима организације;
 - b. Организација пружа подршку развоју предузетништва и младих талената.
-

3. АНАЛИЗА САДАШЊЕГ СТАЊА

3.1. ПРИОРИТЕТНЕ СТРАТЕШКЕ ОБЛАСТИ ЗА ПЕРИОД 2015–2020. ГОДИНА

Ранијом стратегијом Фондације, за период од 2016. до 2020. године, биле су идентификоване следеће три приоритетне стратешке области:

- a. **Основна делатност:** управљање регистром националних интернет домена **.rs** и **.срб** и других домена који му, евентуално, буду делегирани, кроз одржавање базе података и главних DNS и WHOIS сервера;
- b. **Правни оквир и политике:** уређење делегираног доменског простора кроз доношење општих и других релевантних аката који нормативно регулишу рад РНИДС-а, послове регистрације домена и решавање спорова поводом регистрације домена;
- c. **Развојна област:** промовисање интернета као глобалне комуникационе мреже доступне свима и унапређење сервиса које РНИДС пружа, уз сарадњу са релевантним међународним и домаћим организацијама и појединцима.

3.2. АНАЛИЗА ИНТЕРНОГ И ЕКСТЕРНОГ ОКРУЖЕЊА

3.2.1. SWOT АНАЛИЗА

ЈАКЕ СТРАНЕ

- Сигуран и поуздан рад свих техничких сервиса, укључујући DNS и повезане сервисе, као и RSRReg и сервис финансијске регистрације;
- Континуирана улагања ради унапређења технике и редовно одржавање ИТ инфраструктуре;
- Дугорочни уговори са дата центрима, уз висок степен безбедности одбране од напада на интернету;
- Отвореност према пословној и широј заједници, уз транспарентно пословање засновано на вишеактерском моделу управљања;
- Висок ниво стручних знања и вештина запослених, нарочито у областима ИТ инфраструктуре, привредног права, као и маркетинга и комуникација;
- Руководије уређено према начелима корпоративног управљања;
- Задовољавајућа сарадња са овлашћеним регистрима, државним органима, другим домаћим организацијама, иностраним организацијама и бројним националним регистрима у другим државама;
- Стабилно финансијско пословање, са конзервативном употребом нераспоређене добити;
- Успостављена пракса враћања заједници кроз програме подршке широј заједници.

СЛАБЕ СТРАНЕ

- Постојање простора за унапређење техничке сарадње са делом овлашћених регистара;
- Изостанак конкретнијих иницијатива и анализа у вези са увођењем и развојем нових услуга и производа;
- Реактиван однос према државним органима на плану заједничких активности;
- Релативно слабо брендирање националних домена;
- Недовољно циљане маркетиншке активности, посебно у сарадњи са овлашћеним регистрима.

ПРИЛИКЕ

- Повећање употребе ИКТ од стране правних и физичких лица;
- Узлазни тренд дигитализације и дигиталне трансформације пословања;
- Растућа популарност електронске трговине и пословања на интернету;
- Велики значај питања информационе безбедности на интернету;
- Убрзани развој домаћих привредних друштава у области високих технологија.

ПРЕТЊЕ

- Погоршање макроекономске ситуације у Републици Србији услед глобалних политичких и економских шокова;
- Преузимање контроле над управљањем и пословањем од стране државних органа или приватних организација;
- Могуће тешкоће око проналажења одређених профила кадрова;
- Нарушавање безбедности коришћења интернет сервиса.

3.2.2. SLEPT АНАЛИЗА

SLEPT (*eng. Social, Legal, Economic, Political, and Technological*) анализа представља методолошки инструмент за процену тренутне ситуације у екстерном окружењу у целини, као и за идентификовање праваца даљег развоја социјалних, правних, економских, политичких и технолошких фактора из окружења. Основна сврха SLEPT анализе састоји се у креирању информационе основе за формулисање стратешких циљева и дефинисање планских активности.

3.2.2.1. СОЦИЈАЛНИ ФАКТОРИ

Општи демографски показатељи у Србији изразито су негативни, будући да се, са просечном старошћу од 43,9 година, наша нација убраја у најстарије нације у свету, чему треба додати смањење укупног броја становника (у просеку за приближно 67.000 годишње у периоду од 2018. до 2022. године), негативан природни прираштај, као и континуирано смањење удела радно активног становништва (од 15. до 64. године) у укупном броју становника. Према првим резултатима пописа становништва, домаћинства и станова 2022, број становника у Републици Србији је 6.677.003. Последњи резултати пописа такође указују да је тренд негативног природног прираштаја настављен.

	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2030. ¹	2040. ¹
Број становника							
Укупно	6.982.604	6.945.235	6.899.126	6.797.105	6.647.003	6.823.942	6.816.430
Мушкарци	3.401.706	3.383.732	3.360.306	3.308.035	3.231.978	3.312.001	3.308.170
Жене	3.580.898	3.561.503	3.538.820	3.489.070	3.415.025	3.511.941	3.508.260
Структура становника по полу							
Мушкарци	48,7%	48,7%	48,7%	48,7%	48,6%	48,5%	48,5%
Жене	51,3%	51,3%	51,3%	51,3%	51,4%	51,5%	51,5%
Природни прираштај	-5,4	-5,3	-8,0	-10,7	-7,1		
Просечна старост	43,2	43,3	43,4	43,5	43,9		
Број становника по старосним групама							
<15 година	1.000.596	992.589	984.675	977.124	955.452	954.028	973.701
15-64. године	4.573.672	4.515.716	4.458.276	4.402.974	4.222.696	4.256.952	4.206.717
>65 година	1.408.336	1.436.930	1.456.175	1.417.007	1.468.855	1.612.962	1.636.012
Структура становника по старосним групама							
<15 година	14,3%	14,3%	14,3%	14,4%	14,4%	14,0%	14,3%
15-64. године	65,5%	65,0%	64,6%	64,8%	63,5%	62,4%	61,7%
>65 година	20,2%	20,7%	21,1%	20,8%	22,1%	23,6%	24,0%

Табела 1. Основни демографски показатељи за Републику Србију

Извор: Републички завод за статистику; Анализа Саветника

Поред тога, званичне пројекције указују на наставак неповољног тренда, са даљим падом укупне популације и настављеним погоршавањем старосне и функционалне структуре становништва. Тако се до 2030. године очекује смањење удела радно способног становништва на 62,4%, уз истовремено повећање учешћа становништва старијег од 65 година на 23,6%.

Образовну структуру становништва карактерише претежно учешће становника са завршеним само основним и средњим образовањем (кумулативно – 59,7%), док је без школске спреме или са непотпуном основном школом укупно 13,7% популације. На другој страни, званични подаци из претходног пописа показују низак удео становника са вишим (5,7%), односно високим образовањем (10,6%).

3.2.2.2. ПРАВНИ ФАКТОРИ

Правни основи за рад Фондације створени су, током времена, доношењем низа правних аката којима је уређено пословање у садашњем облику. У ове документе убраја се, најпре, Акт Министарства науке и заштите животне средине бр. 451-01-01600/2007-01 од 10. 5. 2007. године, као и Акт истог Министарства бр. 401-00-00115/2010-01 од 15. 7. 2010. године. Већ раније поменути одлукама ICANN-а, од 11. 9. 2007. године, односно 8. 11. 2010. године, РНИДС-у је додељено право на управљање националним .rs доменом, као и националним .срб доменом.

Са надлежним Министарством за телекомуникације и информационо друштво, РНИДС је 23. 12. 2010. године закључио Споразум о сарадњи, којим се од стране Министарства потврђује да су РНИДС-у поверени од стране ICANN-а (Интернет корпорација за додељене називе и бројеве) послови управљања регистром националног интернет домена на територији Републике Србије у складу са прописима Републике Србије, правилима ICANN-а и сопственим оснивачким актима.

3.2.2.3. ЕКОНОМСКИ ФАКТОРИ

БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД

Значајни поремећаји политичке стабилности и услова пословања на глобалном нивоу унесли су велику неизвесност у погледу очекивања економског раста до краја текуће године и у наредном периоду. Према најновијим проценама, очекивање је да ће се раст привредне активности успорити на 2,5% у 2023. години, након раста од 0,7% у периоду јануар–март, и то из следећих разлога: а) спорији пораст БДП-а у привредама које су наши главни спољнотрговински партнери (пре свега, државе-чланице ЕУ, затим државе из Споразума СЕФТА, као и Руска Федерација); б) успоравање индустрије, као последица и даље високих трошкова производње и проблема у ланцима снабдевања; и в) очекиваног одлагања одлука компанија и становништва у погледу нових инвестиција и дискреционе потрошње. Уједно, услед свих наведених фактора, у овом тренутку није могуће дати поуздане прогнозе за период од 2023. године, док не буду детаљно сагледане економске последице актуелног војно-политичког конфликта.

ПРИВРЕДНИ СУБЈЕКТИ

Статистика Агенције за привредне регистре показује да је на територији Републике Србије на почетку 2023. године регистровано 435.257 привредних субјеката. У току 2022. године забележено је оснивање 11.241 привредног друштва и 41.628 предузетника, за 16,7% више друштава и 21,1% више предузетника у поређењу са 2021. годином.

Из регистра је у току 2022. године избрисано 8.416 привредних друштава и 24.026 предузетника, за 19,4% више друштава и 4,8% више предузетника у поређењу са 2021. годином, у којој је из регистра избрисано 7.046 друштава и 22.934 предузетника.

3.2.2.4. ПОЛИТИЧКИ ФАКТОРИ

УНУТРАШЊА ПОЛИТИКА

У овом тренутку, као најозбиљније претње стабилности политичке ситуације појављују се отежани економски и социјални положај дела грађана, нарочито услед високе стопе инфлације у претходне две године, те пораста каматних стопа код пословних банака, затим сложени међународни односи, првенствено на релацији Европске уније и Сједињених Америчких Држава, на једној, и Русије и Кине, на другој страни, као и стални притисци у правцу коначног решавања статуса Косова и Метохије. За грађане, према скорашњем испитивању јавног мњења¹, главне друштвене проблеме представљају незапосленост и низак животни стандард (80,0%), одлазак стручне радне снаге у иностранство (74,5%), затим загађеност ваздуха и животне средине (67,7%) и организовани криминал (67,4%), а тек потом питање Косова и Метохије (67,2%).

¹ Центар за друштвени дијалог и регионалне иницијативе, септембар 2021.

3.2.2.5. ТЕХНОЛОШКИ ФАКТОРИ

УПОТРЕБА ИНФОРМАЦИОНО-КОМУНИКАЦИОНИХ ТЕХНОЛОГИЈА

Емпиријски подаци о употреби ИКТ у Републици Србији засновани су на најновијем истраживању које је спроведено од 15. 2. до 28. 2. 2022. године, и то на узорку од по 2.800 појединаца и домаћинстава и 1.716 привредних друштава анкетираних у периоду од 15. 3. до 31. 3. 2022. године¹. Главни налази анкете представљени су у наставку.

Употреба уређаја, рачунара и интернета у домаћинствима. Домаћинства код нас, према резултатима анкете, у 98,5% случајева поседују телевизор, док њих 95,0% има мобилни телефон. Лаптоп поседује 56,1% домаћинстава, што представља повећање од 2,2% у односу на 2021. годину, а 2,8% у односу на 2020. годину.

Рачунар има више од 3/4, тачније 77,0% домаћинстава у Републици Србији, што чини повећање од 0,3% у односу на 2021. годину, а 2,7% у поређењу са 2020. годином. Притом је заступљеност, очекивано, већа у градским (82,9%), него у осталим срединама (67,2%). Знатна разлика забележена је и у зависности од месечних прихода домаћинстава. Наиме, рачунар већином поседују домаћинства која имају месечни приход изнад 90.000 динара (98,4%), као и она са приходом између 70.000 и 90.000 динара (96,1%); учешће домаћинстава са приходом од 50.000 до 70.000 динара износи 84,8%, док домаћинства која остварују приход у распону од 30.000 до 50.000 динара, односно она са приходом испод 30.000 динара поседују рачунар у 56,4% и 25,8% случајева.

Када је реч о коришћењу интернета, 83,2% домаћинстава поседује интернет прикључак – повећање од 1,7% у односу на 2021. годину, а 2,2% у односу на 2020. годину. И у овом случају, градска насеља предњаче, са стопом употребе интернета од 85,6%, наспрам 75,8% у осталим врстама насеља. Готово сва домаћинства са приходом већим од 90.000 динара месечно имају интернет (99,6%); нешто је мања заступљеност интернета код домаћинстава за приходом од 70.000 до 90.000, односно између 50.000 и 70.000 динара (98,0% и 92,9%); најзад, домаћинства са најнижим приходима у најмањој мери користе интернет: она са приходом од 30.000 до 50.000 динара – 71,1%, и она са приходом мањим од 30.000 динара – 33,1%. Од оних домаћинстава која поседују интернет прикључак, фиксну широкопојасну конекцију користи 90,9% домаћинстава, док мобилну широкопојасну интернет конекцију има 74,4% домаћинстава.

¹ Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, 2022, РЗС

Употреба, рачунара, мобилних телефона и интернета код појединаца. Када је реч о појединцима, према истраживању, 75,9% особа је, у претходна три месеца, користило рачунар, 2,2% особа је користило рачунар пре више од три месеца, 4,6% пре више од годину дана, а 17,3% особа никада није користило рачунар. Број корисника рачунара порастао је 1,1% у односу на 2021. годину, те за 3,5% у поређењу са 2020. годином. Употреба рачунара сразмерна је степену образовања појединаца – удео корисника рачунара (током претходна три месеца) износи 94,2% код особа с вишим и високим образовањем, затим 86,0% код особа са средњим образовањем и свега 47,7% у случају особа са образовањем нижим од средњег образовања. У погледу радног статуса, 98,9% студената, 93,9% запослених, 81,1% незапослених, те 45,6% осталих (пензионери, особе на служењу војног рока, итд.) изјавило је да је користило рачунар.

Мобилни телефони су, према анкети, заступљени код 95,5% становништва, исто колико и у 2021. години. Особе од 16 до 24 године старости без изузетка користе мобилни телефон, код оних између 25 и 54 године тај проценат износи 99,9% (мушкарци) и 98,5% (жене), док је код старијих од 55 година тај број – 89,0% за мушкарце и 88,1% за жене.

Анкета је показала да је интернет у Републици Србији, у претходна три месеца, користило 83,5% особа, 0,9% испитаника користило је интернет пре више од три месеца, а 4,9% пре више од годину дана, док 10,6% испитаника никад није користило интернет. У поређењу са 2021. и 2020. годином, број корисника интернета повећао се за 2,3% и 5,7%, респективно. Према степену образовања, 97,8% особа с вишим и високим образовањем користило је интернет (у претходна три месеца), на супрот 92,9% лица са средњим образовањем и само 58,9% појединаца са образовањем нижим од средњег образовања. Када је реч о радном статусу, учешће корисника интернета било је 100,0% код студената, 98,9% код запослених, 88,7% међу незапосленим и 58,1% међу осталим особама, у која се убрајају пензионери, особе на служењу војног рока и друге. Међу старосним категоријама, највећа заступљеност је код особа од 16 до 24 године (100,0% мушкараца и жена); особе од 24 до 54 године употребљавала су интернет такође у високом проценту (99,1% мушкараца, 98,8% жена); старији од 55 година користили су интернет у 59,2 одсто случајева код мушкараца и у 51,5 одсто случајева када је реч о женама. Најчешћа намена интернета, у приватне сврхе, јесте за телефонирање путем интернета и видео-позиве (90,9%), слање порука преко разних сервиса, као што су Месинџер, Скајп, Вајбер, Вотсап и други (89,0%), коришћење друштвених мрежа (81,9%), тражење информација о роби и услугама (80,9%), односно читање онлајн новина и часописа (80,0%).

Током 2022. године увећана је популарност електронске трговине преко интернета – тако је 47,8% корисника обавило куповину/поручивање у претходна три месеца (у односу на 43,6% 2021. године), 15,7% пре више од три месеца, а 9,5% пре више од годину дана. Процент корисника интернета који никада нису куповали/поручивали робу или услуге путем интернета износио је 27,1%. Највећи број корисника путем интернета купује/наручује одећу и спортске производе (71,5%), спортску опрему (30,3%), намештај и опрему за кућу (15,2%), компјутере, таблете, мобилне телефоне (12,0%), или га користи за доставу из ресторана, ланаца брзе хране и кетеринг сервиса (11,1%).

Употреба интернета од стране привредних друштава. Сва привредна друштва из анкете поседовала су широкопојасну интернет везу, од чега је њих 13,0% радило на брзинама до 30 Mbit/s, укупно 40,6% користило је конекцију брзине 30-100 Mbit/s, још 32,9% имало је везу брзине од 100 до 500 Mbit/s, а преосталих збирно 13,5% радило је на брзинама већим од 500 Mbit/s, односно 1 Gbit/s. Међу 1.559 друштава која су се одазвала на анкету, веб-сајт поседује њих 84,9%, што чини повећање од 0,4% у односу на 2021. и 0,5% у односу на 2020. годину. Готово сва велика привредна друштва (96,7%) имала су сопствену интернет презентацију, док је код средњих и малих друштава заступљеност износила 91,5% и 82,7%, респективно. Од укупног броја друштава, њих 28,0% бавило се продајом робе и услуга преко интернета, при чему је овај проценат готово непромењен у претходних пет година. Електронска трговина и даље има релативно низак удео у укупним приходима – чак 69,3% испитаника преко интернета је продавало мање од 25% свог асортимана, а 17,7% – између 25% и 50%. Укупно 12,8 одсто анкетираних пријавило је учешће трговине преко интернета у износу од 50% до 75%, док код свега 0,2% друштава електронска трговина има удео у приходима већи од 75%.

Посебан део истраживања односи се на све значајнију тему ИКТ безбедности. Према налазима анкете, 79,2% друштава користи аутентификацију преко јаке лозинке као безбедносну меру, 65,1% прави резервне копије података на одвојеној локацији, а 56,8% врши контролу приступа мрежи као безбедносну меру на својим ИКТ системима. Поред тога, више од половине анкетираних, тачније 53,1%, организује добровољне обуке својих запослених или их информише интерним каналима о питањима ИКТ безбедности, њих 12,1% спроводи обавезне обуке или налаже обавезно упознавање са материјалима, док кроз уговоре о раду ову тему обрађује 24,4% испитаних друштава.

Употреба интернет домена од стране појединаца и микро и малих друштава. За РНИДС, велики значај за разумевање стања у области интернета има годишње истраживање под називом *Интернет домени у Србији*¹. Према подацима анкете за 2020. годину (узорак од 1.009 индивидуалних испитаника старијих од 18 година, односно 479 испитаника који користе интернет, старости од 18 до 49 година), 66% индивидуалних испитаника наводи да зна шта је интернет домен, док 49% одговара да зна шта је национални домен, али га најчешће изједначавају са веб-сајтом или адресом на интернету. Међу њима, 88,7% препознаје **.rs** као национални домен, 6% препознаје **.срб**, а 3,9% препознаје неке друге (међу којима је и **.com**) као наше националне домене. Даље, 11% анкетираних има регистрован бар један назив домена, а како има оних који имају и више од једног, називи **.rs** домена су заступљени са 50%, **.com** са 55%, а са 7% су заступљени називи свих других домена.

Друго истраживање обухватило је представнике 304 микро и 101 малог привредног друштва са територије Републике Србије која су пословно присутна на интернету, било да имају своју интернет презентацију или користе само друштвене мреже. Према истраживању, 86% микро и 92% малих субјеката који активно користе интернет у пословању има свој веб-сајт, док је више од половине сајтова (59%) прилагођено и за мобилне уређаје. Велика већина и малих и микро друштава за адресу свог веб-сајта изабрала је **.rs** домен, а регистрован бар један назив **.rs** домена има њих 58%. Имејл адресу на сопственом називу домена има 45% микро, као и 65% малих привредних друштава.

¹ Интернет домени у привреди Србије, 2020, РНИДС

3.2.3. БЕНЧМАРКИНГ АНАЛИЗА

Статистички подаци које објављује CENTR¹ показују да је на крају месеца октобра 2022. године, на узорку од 1.456 домена највишег нивоа (TLD), било регистровано укупно 360 милиона домена, од чега се 46% односило на .com домене, 37% на националне домене највишег нивоа (ccTLD), а 17 милиона на генеричке домене највишег нивоа (gTLD). На међугодишњем нивоу раст броја домена код 300 највећих ccTLD регистара износио је 3,6%.

Када је реч о европском тржишту домена, национални домени највишег нивоа (ccTLD) учествују са 57%, испред .com домена, са уделом од 32% и генеричких домена највишег нивоа (gTLD) (11%). При томе је медијана раста броја домена на најнижем нивоу у претходних 10 година (1,4%), док је стопа обнављања домена задржана на висока 84,3%. На нивоу читаве Европе, постоји у просеку 15 домена на сваких 100 становника, са медијаном малопродајне цене ccTLD и .com домена од 10,4 евра и 12,7 евра, респективно (раст од 5% на годишњем нивоу).

Бенчмаркинг анализом са регистрима националних интернет домена обухваћени су следећи ccTLD регистри:

- a. **NIC.at:** Аустрија;
- b. **UTIC:** Босна и Херцеговина;
- c. **NIC.hu:** Мађарска;
- d. **DNS.PT,** Португалија;
- e. **MARNET:** Северна Македонија;
- f. **ARNES:** Словенија;
- g. **Nominet:** Велика Британија;
- h. **CARNET:** Хрватска;
- i. **CZ NIC:** Чешка Република.

Од критеријума за анализу одабрани су следећи:

- ✓ правни облик,
- ✓ укупан број домена,
- ✓ цена домена, и
- ✓ број и врста услуга.

¹ CENTRstats Global TLD Report January 2023

Стављањем у однос горњих, кључних показатеља пословања и података о броју регистрованих привредних субјеката и броју становника по државама, добијени су и релативни показатељи успешности рада регистара, у поређењу са РНИДС-ом.

Један од налаза анализе показује да су цене домена које наплаћују регистри у другим државама ниже него што је случај са РНИДС-ом. Једини изузеци су регистри у Босни и Херцеговини и Португалији, који имају више накнаде, док Хрватска у својој политици има одредбу да је први регистровани домен бесплатан.

Значајне упоредне показатеље представљају број регистрованих домена у односу на број привредних субјеката, као и број домена у односу на број становника. Код регистара са територије бивше Југославије, РНИДС бележи веће проценте у поређењу са ccTLD регистрима из БиХ и Северне Македоније, мало заостаје у односу на хрватски регистар, док је словеначки ARNES знатно испред по овом показатељу. Захваљујући великом броју регистрованих домена, сви посматрани национални регистри из држава западне Европе издвајају се по проценту домена у односу на број привредних субјеката и број становника.

Према броју и врсти услуга које национални регистри пружају, предњачи чешки CZ.NIC, будући да је, од 10 група услуга, у чешком регистру заступљено укупно осам врста. Док су основне врсте услуга (администрација домена, едукација и ЦЕРТ) присутне код свих ccTLD регистара, остали сервиси заступљени су само код појединих националних регистара. За потребе дефинисања будућих стратешких праваца развоја РНИДС-а вероватно је најбољи пример чешки регистар, који је развио не само услугу *MojeID* (као једини од четири регистра), већ се бави и пројектима истраживања и развоја (исто као и Nominet). У оквиру развојне (донацијске) делатности регистар из Велике Британије издвојио се као једини који додељује посебне грантове корисницима.

Врста услуге	NIC.AT	UTIC	NIC.HU	DNS.PT	MARNET	ARNES	PHIDS	NOMINET	CARNET	CZ.NIC
Администрација домена	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Едукација				X		X	X	X	X	X
Истраживање и развој								X	X	X
МојеИД										X
ЦЕРТ				X			X	X		X
Истраживачки пројекти									X	X
Одржавање обуке				X			X		X	X
Техничке публикациије										X
Подршка приступу интернету				X			X	X		
Давање грантова								X		

Табела 2. Врсте услуга изабраних националних регистара

Извор: NIC.at, UTIC, NIC.hu, DNS.PT, MARNET, ARNES, Nominet, CARNET, CZ.NIC, PHIDS; Анализа Саветника

Приликом конципирања стратешких праваца развоја РНИДС-а, као пример добре праксе може се узети један од главних стратешких докумената португалског регистра.¹

DNS.PT је једини од анализираних ccTLD регистара и један од малобројних регистара у чланству CENTR-а који је своју стратегију ставио на увид јавности. Као приоритетне стратешке области DNS.PT истиче следеће:

- a. Регистрација и управљање називима домена;
- b. Бренд;
- c. Безбедност и квалитет;
- d. Иновације;
- e. Привлачење и задржавање талената;
- f. Еколошка и друштвена одговорност;
- g. Дигитална оспособљеност; и
- h. Будућност интернета.

У наредној табели истакнуте су неке од кључних стратешких мера португалског регистра, по приоритетним областима, које Саветници сматрају применљивим и у поступку стратешког планирања РНИДС-а.

¹ Reflexao Estrategica Sobro o Futuro do .PT, DNS.PT, децембар 2021.

СТРАТЕШКЕ ОБЛАСТИ	ИЗАБРАНЕ СТРАТЕШКЕ МЕРЕ
Регистрација и управљање називима домена	А. Јачање односа са овлашћеним регистрима као критична мера
Бренд	“А. Промовисање различитих облика комуникације за различите циљне групе Б. Персонализована комуникација коришћењем вештачке интелигенције”
Безбедност и квалитет	“А. Подизање учинка Безбедносно-оперативног центра у областима спречавања, откривања и реаговања на инциденте; израда анализа рањивости В. Увођење сертификата ISO 27108”
Иновације	“А. Развој Центра за иновације, у сарадњи са академским установама, државним органима и приватним компанијама В. Промовисање хакатона, дататона и стартапа С. Развој нових услуга и развој решења за Open Data и Big Data”
Привлачење и задржавање талената	“А. Ревидирање политике плата и бенефиција В. Развој аутсорсинга кроз постављање података на клауд С. Унапређење односа са универзитетима (додела стипендија, заједнички ИР пројекти)”
Еколошка и друштвена одговорност	“А. Издавање еколошких сертификата В. Покретање иницијатива за смањење емисије CO2”
Дигитална оспособљеност	А. Организовање обука за дигиталне вештине и промовисање дигиталне писмености
Будућност интернета	“А. Учешће у дискусијама у међународним и домаћим организацијама В. Повезивање са националним организацијама које се баве сајбер безбедношћу“

 Табела 3. **Изабране стратешке области и мере DNS.PT**

Извор: DNS.PT

4. СТРАТЕШКЕ ОСНОВЕ

4.1. ВИЗИЈА, МИСИЈА И НАЧЕЛА ФОНДАЦИЈЕ

Визија представља основну планску одлуку на којој је препоручљиво да се заснива сваки стратешки документ. Као таква, визија подразумева пројектовану концепцију будућег стања једне организације или једног система у ширем смислу. Исправно формулисана визија садржи снажну психолошку компоненту – визија служи да инспирише управу и запослене да са израженом мотивацијом обављају своје оперативне послове како би, у што краћем року и са што већим успехом, приближили организацију жељеном будућем стању.

Мисија организације треба да изражава основну сврху њеног постојања. Значај мисије састоји се у томе да, на концизан начин, описује главне циљеве, вредности, културу и етику организације. Укратко, мисија, за разлику од визије, која говори о жељеном будућем стању организације, служи да објасни заинтересованим странама чиме се једна организација бави, на који начин врши своју делатност и због чега се том делатношћу бави.

Из анализе интерног и екстерног окружења у оквиру којих се одвија пословање РНИДС-а, изложене у одељку 3.2, произилази неколико важних налаза од значаја за правилно формулисање визије, мисије и начела Фондације:

1. Са техничке стране, РНИДС обезбеђује врхунски квалитет услуга својих сервиса неопходних за поступак регистрације и одржавања националних интернет домена за своје клијенте и крајње кориснике, овлашћене регистре и регистранте;
2. Поред основне делатности Фондације, тржиште ИКТ у Републици Србији нуди одређене могућности за увођење и развијање нових услуга, са постојећим и планираним кадровским и другим интерним ресурсима;
3. Фондација у свој рад укључује заинтересоване представнике не само интернет заједнице и сектора ИКТ, него и других државних, привредних и академских установа и организација;
4. Својим деловањем на плану маркетинга и промоције националних интернет домена и интернета уопште РНИДС доприноси увећању популарности глобалне комуникационе мреже и подизању свести о значају безбедног коришћења интернета;
5. Захваљујући свом стабилном и успешном финансијском пословању, Фондација је временом развила активности подршке интернет заједници првенствено кроз донације и спонзорства иницијатива заинтересованих правних и физичких лица.

На основу претходних закључака, у наставку су наведени предлози визије и мисије, из којих су даље изведена основна начела, стратешки приоритети и циљеви, односно стратешке мере.

ВИЗИЈА ФОНДАЦИЈЕ

РНИДС је стручна организација која своју стручност, иновативност и повезаност са заједницом користи за унапређење стабилности интернет сервиса у Србији.

МИСИЈА ФОНДАЦИЈЕ

Као организација која послује на недобитним основама, РНИДС обезбеђује врхунске услуге у области регистрације и функционисања националних интернет домена и повезаних услуга, уз подизање свести о значају безбедног коришћења интернета и пружање подршке заједници.

Начела којима РНИДС треба да се руководи у свом даљем раду усклађена су са Етичким кодексом 31. 5. 2014. године, са циљем да употпуни постојећи уговорни однос између РНИДС-а и повезаних физичких и правних лица дефинисањем битних пословних начела. Иако Етички кодекс има само карактер препоруке и, као такав, не представља правно обавезујући документ, његов значај садржан је у одређивању моралних начела, по којима ће се субјекти управљати у свом раду, а у вези са пословањем Фондације. Мишљење Саветника је да су начела садржана у претходној стратегији сасвим исправно формулисана и да треба да буду уграђена у нову Стратегију, са незнатним изменама.

4.2. КЉУЧНИ ФАКТОРИ УСПЕХА СТРАТЕГИЈЕ

Кључни фактори успеха обухватају скуп услова, од чије испуњености зависи степен остварења циљева, а тиме и стратегије у целини. За потребе израде Стратегије, кључни фактори успеха за РНИДС груписани су по категоријама, са описом појединачних услова у оквиру сваке од група фактора. Напомена је да се кључни фактори успеха односе на оне услове на које актери унутар Фондације, у својству интерних заинтересованих страна, могу да изврше утицај у већој или мањој мери.

1. ЉУДСКИ И МАТЕРИЈАЛНИ РЕСУРСИ

- Задржавање кључних запослених и партнера у свим областима рада.
- Запошљавање нових кадрова, по организационим јединицама, у складу са плановима развоја пословања.
- Стварање услова да се развије и одржи имиџ Фондације као пожељног послодавца који ће бити конкурентан на тржишту радне снаге.
- Одговарајуће одржавање постојећих техничких система и правовремено улагање у набавку нових и модерних решења.

2. ОРГАНИ УПРАВЉАЊА

- Потпуна посвећеност испуњавању стратешких праваца развоја од стране Управног одбора и директора Фондације.
- Доследно спровођење вишеактерског модела управљања по моделу одоздо-на-горе.
- Остваривање сагласности код доношења кључних пословних одлука.
- Редовно и јасно комуницирање усвојене визије, мисије, начела и циљева Фондације свим запосленима и другим заинтересованим странама.
- Транспарентан и одговоран однос према јавности и свим кључним заинтересованим странама.

3. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СТРАТЕГИЈЕ

- Израда годишњих планова пословања изведених на основу стратешких циљева и мера.
- Квартално и годишње извештавање у вези са остварењима у планском периоду.
- Спровођење активности на изради анализа и праћењу промена интерног и екстерног окружења у циљу прилагођавања стратешких циљева и одлука промењеним околностима.
- Предузимање мера на препознавању, ублажавању и отклањању ризика по остварење постављених стратешких циљева, кроз спровођење анализа ризика.

4.3. ПРИОРИТЕТНЕ СТРАТЕШКЕ ОБЛАСТИ

Избор приоритетних стратешких области, на којима ће бити заснован рад РНИДС-а током периода 2023–2027. година, извршен је узимајући у обзир:

- SWOT и SLEPT анализу интерног и екстерног окружења;
- Формулацију нове визије и мисије Фондације;
- Ставовe интерних и екстерних заинтересованих страна, изражене током одржавања структурираних интервјуа, фокус група и радионице;
- Бенчмаркинг анализу у односу на националне регистре у изабраним државама;
- Ранији стратешки документ, за период 2015–2020, као и годишње планове рада РНИДС-а у досадашњој историји пословања.

Као приоритетне области за наредни стратешки период Стратегијом су идентификоване следеће:

1. Управљање инфраструктуром регистра националног интернет домена;
2. Односи са заинтересованим странама;
3. Наступ на тржишту, укључујући маркетинг и комуникације;
4. Подршка интернет заједници.

Наредна поглавља садрже анализу садашњег стања, са формулацијом циљева и дефинисањем стратешких мера за сваку од приоритетних области.

5. УПРАВЉАЊЕ ИНФРАСТРУКТУРОМ НАЦИОНАЛНОГ РЕГИСТРА

5.1. АНАЛИЗА САДАШЊЕГ СТАЊА

5.1.1. ИКТ ИНФРАСТРУКТУРА

У свом основном делокругу рада – управљање регистром националног интернет домена, РНИДС је, током целог посматраног периода имплементације претходне стратегије, испунио своје постављене циљеве. Главни сервис РНИДС-а, DNS, у целом периоду радио је без прекида, са расположивошћу од 100%, док су RSRReg и финансијски сервис регистрације само у 2016. и 2022. години радили са краћим прекидима услед планске замене софтвера.

НАЗИВ СЕРВИСА	ТРАЈАЊЕ ПРЕКИДА, У МИНУТИМА						
	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
DNS сервис	0	0	0	0	0	0	0
Сервиси RsReg апликације	332	0	0	0	0	0	235
Финансијски сервис регистрације	332	0	0	0	0	0	235

НАЗИВ СЕРВИСА	РАСПОЛОЖИВОСТ						
	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
DNS сервис	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Сервиси RsReg апликације	99,94%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	99,95%
Финансијски сервис регистрације	99,94%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	99,95%

Табела 4. Расположивост главних сервиса РНИДС-а

Извор: DNS.PT

5.1.2. СИСТЕМ ЗА РЕГИСТРАЦИЈУ НАЗИВА ДОМЕНА

Систем за регистрацију назива домена прошао је, између 2016. и 2022. године, кроз већи број унапређења којима је подигнут ниво функционалности за кориснике. РНИДС је током овог периода, између осталог, прешао на нови Систем за регистрацију назива интернет домена – RSRReg 2; донети су нови Општи услови о регистрацији назива националних интернет домена; омогућена је регистрација .rs IDN домена; урађене су неопходне измене система за регистрацију назива домена за уписивање DNSSEC параметара (DNS записа) у систем за регистрацију и њихово публикавање у одговарајућим зонским фајловима; и скраћено је време освежавања зонских фајлова на DNSSEC инфраструктури са 120 на 30 минута.

5.1.3. ТЕХНИЧКА САРАДЊА СА ОВЛАШЋЕНИМ РЕГИСТРИМА

Када је реч о техничкој сарадњи са овлашћеним регистрима, она се одвијала углавном успешно у периоду 2016–2022. године. Неке од најзначајнијих техничких активности укључиле су сарадњу у следећим областима: имплементација новог Система за регистрацију назива домена и примену нових правила за регистрацију; одвајање посебних термина за техничку помоћ овлашћеним регистрима; доношење нових Општих услова о раду овлашћених регистара; као и одржавање већег броја техничких радионица.

5.1.4. БЕЗБЕДНОСТ РЕГИСТРА

Ниво безбедности регистра националног интернет домена, од 2016. до 2022. године, подигнут је као резултат низа техничких и правних активности. Од најважнијих остварења у овом периоду издваја се завршетак имплементације нове опреме у дата центрима и инсталација новог Система за регистрацију назива домена; затим, увођење савременог система за праћење параметара мрежног саобраћаја и хардверске и софтверске инфраструктуре; имплементација система заштите од вируса и злонамерног софтвера; набавка и имплементација SSL сертификата; подешавање веб-сајта РНИДС-а у складу са најбољом праксом; и припрема и усвајање Акта о ИКТ безбедности система.

5.2. ПРЕДЛОГ СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА И МЕРА

ОБЛАСТ 1. УПРАВЉАЊЕ ИНФРАСТРУКТУРОМ НАЦИОНАЛНОГ РЕГИСТРА	
ПОДОБЛАСТ 1.1. ИКТ ИНФРАСТРУКТУРА	
ЦИЉ	МЕРА
1.1.1. DNS сервис, RSReg и финансијски сервис регистрације расположиви су у потпуности	<p>M1: Анализа потреба за набавком нових система у односу на коришћење клауд сервиса</p> <p>M2: Набавка и инсталирање нових система</p> <p>M3: Развој система за анализу исправности рада DNS сервера и додатних функционалности за RSReg, креирање и имплементација нових KSK кључева и развој система за аутоматско преузимање DNSSEC записа за .rs и .срб домене, аутоматску верификацију тих записа и публиковање у зони за домене којима РНИДС управља</p> <p>M4: Унапређивање квалитета услуга кроз увођење и одржавање нових стандарда управљања квалитетом</p> <p>M5: Подизање кадровских капацитета у Сектору за ИКТ</p>
ПОДОБЛАСТ 1.2. СИСТЕМ ЗА РЕГИСТРАЦИЈУ НАЗИВА ДОМЕНА	
ЦИЉ	МЕРА
1.2.1. Овлашћени регистри активно раде на пословима регистрације домена и послују према Општим условима и уговорима	<p>M1: Редовна контрола рада овлашћених регистара</p> <p>M2: Редовно оцењивање овлашћених регистара</p>
ПОДОБЛАСТ 1.3. ТЕХНИЧКА САРАДЊА СА ОВЛАШЋЕНИМ РЕГИСТРИМА	
ЦИЉ	МЕРА
1.3.1. Сарадња са овлашћеним регистрима унапређена је у областима техничког система, правила и безбедности	M1: Одржавање техничких радионица за овлашћене регистре

Наставак табеле

1.3.2. Овлашћени регистри су технички обучени за примену нових решења

M2: Унапређење административних и техничких услова кроз поступак спровођења јавне расправе са заинтересованим странама

1.3.3. Донети су нови Административни и технички услови о раду овлашћених регистара

M3: Спровођење безбедносних провера овлашћених регистара

M4: Развој и примена процедура за проверу усклађености пословања овлашћених регистара са правним оквиром

ПОДОБЛАСТ 1.4. БЕЗБЕДНОСТ РЕГИСТРА

ЦИЉ

МЕРА

1.4.1. Безбедност регистра одржава се на највишем нивоу

M1: Развој и примена процедура за безбедност регистра

ПОДОБЛАСТ 1.5. РАЗВОЈ НОВИХ УСЛУГА

ЦИЉ

МЕРА

1.5.1. Уведене су нове услуге у складу са најбољом праксом

M1: Испитивање могућности увођења нових услуга у складу са најбољом праксом иностраних ccTLD регистара и условима домаћег тржишта

M2: Унапређивање сарадње са домаћим академским установама на спровођењу пројеката у области истраживања и развоја нових производа

6. ОДНОСИ СА ЗАИНТЕРЕСОВАНИМ СТРАНАМА

6.1. АНАЛИЗА САДАШЊЕГ СТАЊА

6.1.1. ОДНОСИ СА СУОСНИВАЧИМА

Анализом организационог модела Фондације¹ као кључне заинтересоване стране у односу на РНИДС одређени су: а) суоснивачи Конференције; б) органи Републике Србије; в) друге домаће организације и г) иностране организације (у даљем тексту: ИО) и инострани национални регистри.

Матрица односа са заинтересованим странама, дата у наставку, садржи приказ стејкхолдера по групама, на основу две димензије: 1) утицај – висок/низак и 2) интерес – висок/низак. У складу са оценом степена њиховог утицаја, односно интереса у односу на рад Фондације, све главне заинтересоване стране сврстане су у једну од четири групе.

¹ Анализа организационог модела Фондације, BDO Business Advisory, 2021.

РНИДС од свог оснивања настоји да делује као отворена организација укључивањем у свој рад што већег броја учесника домаће интернет заједнице. Својим претходним стратешким документом¹ Фондација је као главну корпоративну вредност истакла модел управљања одоздо-нагоре, верујући притом да „инклузивност свих релевантних чланова заједнице, уз транспарентност у раду, јесу критичне ствари за остваривање мисије”. Овим документом се, такође, успоставља начело слободног, отвореног и јавног рада у односу на сва заинтересована лица и организације.

У пракси корпоративног управљања Фондацијом претходно описане вредности и начела уређени су конкретно у Статуту, где је остваривање општег интереса свих грађана Србије уграђено у основни циљ РНИДС-а, док је као један од додатних циљева постављено „повећање броја суоснивача РНИДС-а и укључивање најшире друштвене заједнице у његов рад”². С тим у вези, могућност приступања РНИДС-у остављена је као најнепосреднији облик укључивања заинтересованих страна у рад Фондације, уз веома мали број ограничења у смислу чланства. Стога се може закључити да је РНИДС изузетно отворена организација која допушта свим заинтересованим правним лицима и предузетницима да активно суделују у одлучивању и управљању.

Међу 127 суоснивача, на дан 15. 6. 2023. године, има представника како стручне јавности, која је непосредно везана за области интернета, интернет домена и информационо-комуникационих технологија, тако и оних организација које би се могле сврстати у ширу привредну и друштвену заједницу. Увид у састав Конференције показује да, према тренутном стању, приближно 1/2 суоснивача (укупно њих 56 или 43,4%) припада делатностима у области ИКТ-а у ширем смислу. Другу велику групу сачињавају суоснивачи који се баве консултантским, рачуноводственим, ревизорским, као и пословима пореског саветовања (21 или 16,3%), док преостале, приближно, 2/5 суоснивача припадају другим делатностима.

¹ Стратегија РНИДС-а за период од 2015. до 2020. године, децембар 2014.

² Статут Фондације Регистар националног интернет домена Србије, стр. 2

ШИФРА И НАЗИВ ДЕЛАТНОСТИ	“БРОЈ ОВЛАШЋЕНИХ РЕГИСТАРА”	УЧЕШЋЕ, У %
62.01 Рачунарско програмирање	16	12,4%
70.22 Консултантске активности у вези с пословањем и осталим управљањем	15	11,6%
61.10 Кабловске телекомуникације	11	8,5%
62.02 Консултантске делатности у области информационе технологије	6	4,7%
26.20 Производња рачунара и периферне опреме	6	4,7%
69.20 Рачуноводствени, књиговодствени и ревизорски послови; пореско саветовање	6	4,7%
62.09 Остале услуге информационе технологије	6	4,7%
94.99 Делатност осталих организација на бази учлањења	6	4,7%
63.11 Обрада података, хостинг и сл.	5	3,9%
73.11 Делатност рекламних агенција	5	3,9%
46.90 Неспецијализована трговина на велико	3	2,3%
61.20 Бежичне телекомуникације	3	2,3%
47.91 Трговина на мало посредством поште или преко интернета	3	2,3%
63.99 Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	3	2,3%
58.11 Издавање књига	2	1,6%
74.20 Фотографске услуге	2	1,6%
85.42 Високо образовање	2	1,6%
Остало	29	22,5%
УКУПНО	129	100,0%

Табела 5. **Састав Конференције суоснивача, по делатностима**

Извор: РНИДС; АПР; Анализа Саветника

Прописи који уређују рад Фондације дозвољавају свим члановима Конференције суоснивача да дају свој активан допринос пословању целокупне организације. Између осталог, Статутом Фондације, као и Пословником о раду Конференције суоснивача, прописан је низ права суоснивача, односно њихових овлашћених представника, као што су:

- Избор чланова УО, као највишег органа управљања Фондацијом;
- Могућност да пре заседања КС доставе своје материјале од значаја за одлучивање по тачкама дневног реда;
- Право на сазивање ванредног заседања Конференције уколико овакав захтев подржи више од 25% овлашћених представника суоснивача, као и право на одржавање електронске седнице у сврху одлучивања о хитним питањима;
- Гласање о свим питањима из делокруга рада КС, с тим да је за доношење појединих одлука потребно обезбедити гласове више од 2/3 присутних овлашћених представника¹.

¹ Већина од 2/3 гласова присутних потребна је за: 1) усвајање Статута, те измена и допуна Статута; 2) одлучивање о престанку статуса суоснивача РНИДС-а и о приговору на донету одлуку о престанку статуса суоснивача; 3) доношење одлуке о избору и опозиву председника и заменика председника КС; и 4) одлучивање о опозиву чланова Управног одбора, тајним гласањем.

Посебну заинтересовану страну суоснивача КС свакако сачињавају овлашћени регистри. Због њиховог кључног значаја за успешан рад Фондације, сарадња између РНИДС-а и овлашћених регистара у делу наступа на тржишту и маркетиншко-промотивних активности обрађена је у поглављу 7. Стратегије.

На основу налаза структурираних интервјуа, као и Фокус групе 1, са представницима овлашћених регистара, произилази да један број суоснивача није у довољној мери активно укључен у рад Конференције. Под активним укључивањем подразумева се коришћење свих права која припадају суоснивачима, поред права гласања на седницама КС, односно учешће у расправама, изношење предлога и слично. С тим у вези, приметно је да је у 2017. години знатно повећан број суоснивача унутар Конференције, да би током наредних пет година чланство било одржано на стабилном нивоу, уз мања одступања.

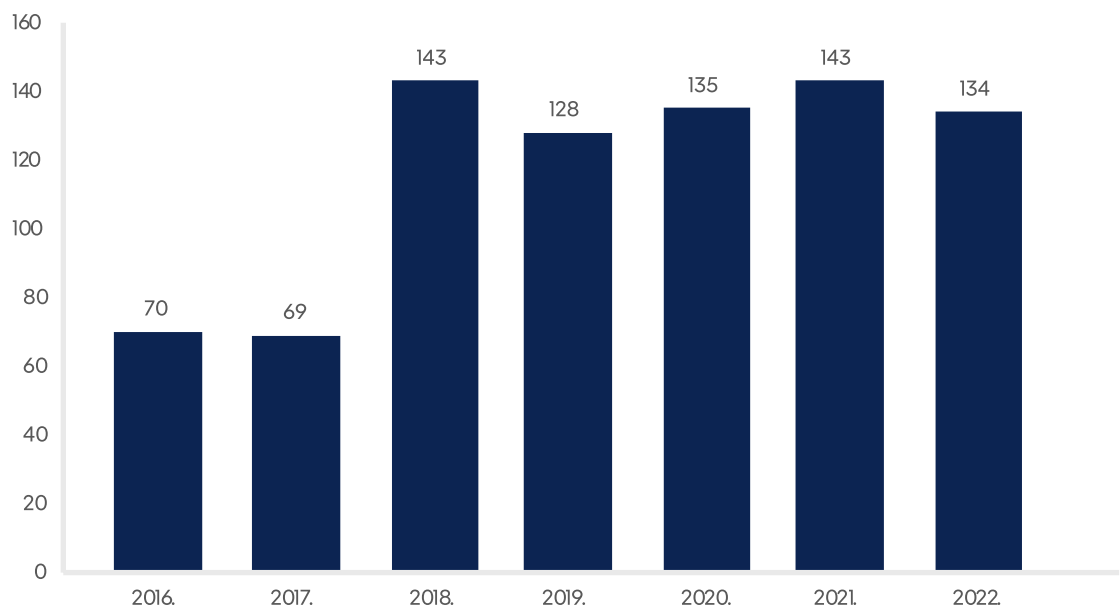

График 1. Број суоснивача у Конференцији (на дан 31. 12.)

Извор: РНИДС

6.1.2. ОДНОСИ СА ДРЖАВНИМ ОРГАНИМА И ДОМАЋИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА

Државни органи. Како је истакнуто у поглављу 3.2.2.2, право на управљање националним доменима изведено је на основу одлуке ICANN-а из 2007. године, да би сагласност државе била добијена кроз доношење одговарајућих правних аката надлежних органа. Временом је однос између Фондације и државних органа уређен усвајањем Споразума о сарадњи између РНИДС-а и тадашњег Министарства за телекомуникације и информационо друштво, да би комуникација и сарадња између две стране била унапређивана низом редовних активности Фондације на годишњем нивоу.

У оквиру својих надлежности РНИДС одржава редовну комуникацију и успешну сарадњу са бројним органима Републике Србије. У свом највећем делу, сарадња се одвија путем учешћа представника РНИДС-а у јавним расправама поводом усвајања нових правних прописа од стране државних органа Републике Србије, давањем мишљења и достављањем коментара на нацрте правних аката и сродних докумената, попут појединих секторских стратегија.

РНИДС ЦЕРТ. Једно од главних стратешких питања у области сарадње са државним органима односи се на пословање РНИДС-а у вези са радом Националног центра за превенцију безбедносних ризика у ИКТ системима Републике Србије (у даљем тексту: ЦЕРТ). ЦЕРТ је основан у оквиру РАТЕЛ-а, у складу са Законом о информационој безбедности (Службени гласник РС, бр. 6/2016 и 94/2017).

РНИДС је уведен у Евиденцију посебних ЦЕРТ-ова 26. 1. 2018. године и, с тим у вези, бави се: а) поступањем по пријавама и решавањем проблема у случају злоупотребе .rs и .срб домена; б) развојем процедура за брзо деловање у случају кршења правила за употребу националних домена; и в) едукацијом својих корисника и партнера, са сврхом подизања свести и знања у борби против савремених претњи по безбедност ИКТ система.

За време рада на припреми Стратегије, Фокус група 2, са представницима државних органа и спољних сарадника РНИДС-а, била је готово у целини посвећена унапређењу сарадње између РНИДС ЦЕРТ-а, на једној, и органа укључених у рад националног ЦЕРТ-а, на другој страни. Као неки од конкретних предлога поменутих у расправи издвојили су се:

- заједнички рад на поједностављивању и убрзавању комуникације између укључених страна у случају малициозних напада, у вези са националним доменима;
- периодично достављање података од стране РНИДС-а ка државним органима, а на тему безбедности интернет простора у Републици Србији;
- координисани наступ, пре свега, према истражним органима за високотехнолошки криминал;
- подизање капацитета, првенствено у делу запошљавања ускостручних кадрова, код укључених актера Националног ЦЕРТ-а.

Домаће организације. Када је реч о сарадњи са другим организацијама, Фондација је потписала споразуме се бројним релевантним организацијама.

6.1.3. ОДНОСИ СА ИНОСТРАНИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА И ИНОСТРАНИМ НАЦИОНАЛНИМ РЕГИСТРИМА

Као што је наведено у тачки 3.2.1, на међународном плану, бројне међународне организације и други национални регистри интернет домена негују успешну сарадњу са РНИДС-ом. Та сарадња се остварује кроз комуникацију у свакодневним активностима, те учешће на стручним скуповима у земљи и иностранству и заједничким пројектима.

Фондација се налази у чланству, или има остварену сарадњу, са следећим међународним организацијама и иницијативама, у чијем раду редовно учествује:

- Интернет корпорација за додељене називе и бројеве (*The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers – ICANN*),
- Удружење европских националних регистара (*Council of European National Top-Level Domain Registries – CENTR*),
- Удружење регистара националних домена највишег нивоа азијско-пацифичког региона (*Asia Pacific Top Level Domain Association – APTLD*),
- Координациони центар форума европских IP мрежа (*Réseaux IP Européens – Network Coordination Centre – RIPE NCC*);
- Центар за DNS операције, анализе и истраживања (*DNS Operations, Analysis, and Research Center – DNS-OARC*);
- Европски дијалог о управљању интернетом (*The European Dialogue on Internet Governance – EURODig*);
- Дијалог о управљању интернетом у југоисточној Европи (*The South East Europe Dialogue on Internet Governance – SEEDig*);
- Форум о управљању интернетом (*The Internet Governance Forum – IGF*); и
- *Trusted Introducer*.

Од других националних регистара из региона, РНИДС је до сада потписао споразуме о сарадњи са следећим ccTLD регистрима:

- UTIC** (Босна и Херцеговина),
- doMEn** (Црна Гора),
- CARNet** (Хрватска),
- MARnet** (Северна Македонија) и
- ARNES** (Словенија).

6.2. ПРЕДЛОГ СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА И МЕРА

ОБЛАСТ 2. ОДНОСИ СА ЗАИНТЕРЕСОВАНИМ СТРАНАМА	
ПОДОБЛАСТ 2.1. ОДНОСИ СА СУОСНИВАЧИМА	
ЦИЉ	МЕРА
2.1.1. Остварени су предуслови за активно и конструктивно учешће суоснивача у раду организације	<p>M1: Анализа досадашњих активности суоснивача Анализа треба да обухвати састав КС према делатностима, присутност овлашћених представника суоснивача седницама, учешће у раду седница, подношење иницијатива и предлога и друге показатеље.</p> <p>M2: Припрема плана комуникације и обављања консултација са суоснивачима На основу анализе, суоснивачи се групишу у складу са Матрицом стејкхолдера. За сваку групу развија се посебан план комуникације. Након израде плана, обављају се консултације са суоснивачима.</p> <p>M3: Разрада и усвајање мера за подизање заинтересованости и повећање учешћа суоснивача у оквиру делокруга рада конференције Као примери накнада могу се користити ценовници професионалних асоцијација или привредних удружења. Неки од допунских критеријума могу укључити препоруке једног или више постојећих суоснивача за пријем новог члана, постојање сопствене интернет странице и имејл адресе са националним доменом и друго.</p> <p>M4: Припрема и усвајање измена Статута Након доношења одговарајућих одлука у вези са мером 2.1.1. M3, неопходно је припремити и предложити измене Статута.</p>
ПОДОБЛАСТ 2.2. ОДНОСИ СА ДРЖАВНИМ ОРГАНИМА И ДРУГИМ ДОМАЋИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА	
ЦИЉ	МЕРА
2.2.1. РНИДС проактивно делује према државним органима и успешно сарађује са њима, првенствено на пословима ЦЕРТ-а	<p>M1: Информисање о стратешким и годишњим плановима рада државних органа и других организација и планирање заједничких активности Контакт са приоритетним државним органима и другим организацијама из Матрице стејкхолдера неопходан је ради размене информација о стратешким и годишњим плановима рада. На основу ових информација, потребно је израдити годишње планове активности на сарадњи са државним органима и другим организацијама.</p> <p>M2: Одржавање сталне комуникације са представницима државних органа и других организација Препоручује се израда списка особа које ће служити као основни контакти у комуникацији са државним органима и другим организацијама. У сврху одржавања редовне комуникације, пожељно је обављање (нпр. кварталних) састанака или видео-позива са представницима државних органа и других организација, без обзира на остале текуће активности. Пожељно је редовно достављање информативних материјала који би требало да укључе, поред обавезних извештаја, обавештења о релевантним интерним актима, годишње извештаје, месечне њузлетере и друге документе. Остали облици сарадње треба да укључе упућивање позива на пословне скупове у организацији РНИДС-а представницима државних органа и других организација.</p>

Наставак табеле

М3: Спровођење заједничких активности са државним органима и другим организацијама

Заједничке активности треба спроводити на основу годишњих планова сарадње. Приликом израде планова, препоручљива је већа проактивност у правцу покретања иницијатива и упућивања предлога за међусобну сарадњу.

М4: Побољшање координације са другим органима надлежним за ЦЕРТ

Састанци/видео-позиви на, на пример, на тромесечном нивоу пожељни су ради редовне размене информација о текућим активностима ЦЕРТ-а, идентификовања постојећих проблема, преиспитивања заједничких активности и предузимања правовремених корективних мера у случају потребе.

М5: Анализа постојећих процедура деловања у случају угрожавања безбедности на интернету

Анализа и евентуалне корекције процедура, кроз измене релевантних правних аката, усмерене су ка побољшању ефикасности постојећих

М6: Састављање предлога измена релевантних закона и подзаконских аката

Након завршетка анализе под 2.2.1. М5, могуће је вршење измена закона и подзаконских аката у области безбедности на интернету. РНИДС треба да прати развој регулативе и учествује њеном унапређењу кроз јавне расправе и стручне коментаре.

ПОДОБЛАСТ 2.3. ОДНОСИ СА ИНОСТРАНИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА И ИНОСТРАНИМ НАЦИОНАЛНИМ РЕГИСТРИМА

ЦИЉ	МЕРА
2.3.1. Организација размењује и примењује примере добре праксе у раду националних регистара и других организација	<p>М1: Информисање о годишњим плановима рада ИО и планирање учешћа представника РНИДС у њиховом раду Фондација треба да буде упозната са годишњим плановима рада ИО ради планирања и усклађивања текућих активности. Календар учешћа израђује се на основу годишњих планова активности организација са којима Фондација редовно сарађује.</p> <p>М2: Организација скупова ИО У складу са ранијом праксом, препоручљиво је да РНИДС настави да се пријављује као домаћин међународних скупова. Организација скупова ИО у Републици Србији требало би да буде заснована на доброј пракси из ранијег периода, уз обавезно присуство високих државних званичника из надлежних органа.</p> <p>М3: Укључивање представника РНИДС-а у рад тела при ИО Као наставак раније добре праксе са својим истакнутим представницима, РНИДС треба и надаље да пружа подршку кандидатури својих представника за положаје у иностраним организацијама.</p> <p>М4: Планирање и спровођење заједничких активности са појединачним ccTLD регистрима РНИДС би требало да буде информисан у вези са годишњим плановима рада иностраних ccTLD регистара ради планирања и усклађивања текућих активности. Сарадња са иностраним регистрима, поред досадашњих активности, треба да обухвати и студијске посете, бенчмаркинг анализе са регистрима који могу да послуже као примери добре праксе, стручне семинаре и сличне програме у циљу развијања и усвајања најбоље праксе рада изабраних регистара.</p>

7. НАСТУП НА ТРЖИШТУ, МАРКЕТИНГ И КОМУНИКАЦИЈЕ

7.1. АНАЛИЗА САДАШЊЕГ СТАЊА

7.1.1. ТРЖИШТЕ ДОМЕНА

Тржиште националних интернет домена, којима управља РНИДС, стабилно се развијало у периоду 2016–2022. година, посебно када је реч о највећој групи – .rs доменама. На крају 2022. године укупан број .rs домена достигао је 128.404, што, у поређењу са бројем на крају 2016. године, даје просечну пондерисану годишњу стопу раста (*eng. Compound Annual Growth Rate – CAGR*) од 6,5%. Број регистрованих .срб домена углавном је пак опадао из године у годину; на дан 31. 12. 2022. године, РНИДС је управљао са укупно 2.297 .срб домена (CAGR од -3,4% у периоду 2016–2022).

	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	CAGR
Број регистрованих назива .rs домена	93.711	98.700	103.323	108.943	116.714	123.701	128.404	6,5%
Број регистрованих назива .срб домена	2.736	2.614	2.536	2.550	2.463	2.460	2.297	-3,4%

Табела 6. Број регистрованих .rs и .срб домена (на дан 31. 12.)

Извор: РНИДС, Анализа Саветника

Број .rs домена нарочито је увећан током последње три године анализираних периода; у 2022. години број ових домена био је за 3,8% већи него на крају 2021. године, док је у 2021. и 2020. години стопа раста износила 6,0% и 7,1%, респективно.

График 2. Број регистрованих .rs и .срб домена (на дан 31. 12.)

Извор: РНИДС

Значајан показатељ раста тржишта интернет домена представља стопа обнављања домена¹. Ова стопа кретала се током свих посматраних година, када је реч о .rs домену, на нивоу од 85% до 86%. У поређењу са просечном стопом обнављања националних домена у Европи (око 83%), .rs домен је показао висок степен обнављања из године у годину. У исто време, стопа креирања (додавања) домена² константно се налазила у опсегу између 18% и 20%.

	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Обновљени .rs домени	72.357	75.721	81.958	90.009	95.472	102.462	108.602
Нови .rs домени	18.763	19.469	19.257	19.892	22.318	22.132	21.873
Обновљени .срб домени	2.289	2.113	2.127	2.305	2.277	2.223	2.137
Нови .срб домени	182	149	221	260	193	249	162

Табела 7. Број обновљених и нових .rs и .срб домена (2016–2022)

Извор: РНИДС

¹ Стопа обнављања домена = Број домена на крају периода – Нови у току периода/Број на почетку периода

² Стопа креирања домена = Нови у току периода/Број на крају периода

7.1.2. САРАДЊА СА ОВЛАШЋЕНИМ РЕГИСТРИМА

Сарадња РНИДС-а са овлашћеним регистрима традиционално се одвија на неколико нивоа. Поред техничке сарадње у вези са радом Система за регистрацију домена и примену правних аката који уређују функционисање Система, комуникација са овлашћеним регистрима врши се и са њиховим овлашћеним представницима унутар Конференције суоснивача. На плану тржишне сарадње у целом анализираном периоду примене претходне стратегије било је развијено више облика заједничких активности, од којих су најважније:

- ✓ Програм суфинансирања оглашавања овлашћених регистара од стране Фондације;
- ✓ Одржавање стручних конференција и сличних скупова намењених представницима овлашћених регистара;
- ✓ Организовање заједничких едукативних акција;
- ✓ Директна комуникација, кроз посебне чет-апликације, достављање информација на мејлинг листе овлашћених регистара, телефонске разговоре и састанке и слично.

Упркос континуираном расту броја регистрованих националних домена, што указује на успешну сарадњу Фондације са овлашћеним регистрима, нема података да је, у претходном седмогодишњем периоду, било активности на мерењу ефеката наведених заједничких акција и координираном раду на редефинисању тржишног наступа. Налази Фокус групе 1, у целини посвећене питању тржишне сарадње, указују на неколико главних праваца размишљања када говоримо о изабраним овлашћеним регистрима.

Кад је реч о сарадњи на тржишту, нису истакнуте суштинске замерке на раније заједничке кампање, али, исто тако, нису забележени ни значајни резултати, у смислу пораста броја корисника (регистраната) након завршетка ових активности. За едукативне кампање, као што је „На клик до купца”, карактеристично је да нису изазвале велико интересовање овлашћених регистара у изабраним градовима, те су, заправо, спроведене у сарадњи са другим организацијама. Највеће дилеме међу овлашћеним регистрима присутне су када је реч о циљним групама њихових корисника и значају регистрације домена као услуге за регистранте. Већински став је да регистрација представља споредну услугу, уз интернет хостинг, развој веб-сајтова и друге, тако да, као таква, не подразумева знатан трошак за регистранте. Мишљење овлашћених регистара је да се потенцијал тржишта и даље налази углавном у групи великих, као и средњих и малих правних лица, док самостални предузетници, у великом броју случајева, нису заинтересовани за регистрацију домена, већ да дигитални маркетинг у свом пословању углавном спроводе путем профила на друштвеним мрежама.

Поводом питања износа накнаде за регистрацију домена постоји консензус учесника Фокус групе 1 да, у овом тренутку, нема потребе за подизањем цене, те да је накнада примерена стању на тржишту, с тим да треба узети у обзир утицај растуће инфлације и подизање цена великог броја производа и услуга на тржишту.

Најзад, приликом давања опште оцене о могућностима бржег раста тржишта националних домена, не смеју се занемарити ни следеће околности са којима крајњи корисници нису довољно упознати:

- неразвијена пракса заштитне регистрације (брендова, а не само правног лица, односно предузетника), као ни регистрације догађаја;
- на колико година регистровати домен; или
- колико година обнављати регистрацију домена по истеку првобитне пословне потребе.

7.1.3. **МАРКЕТИНГ И КОМУНИКАЦИЈЕ**

7.1.3.1. **ИНТЕРНЕТ ПРЕЗЕНТАЦИЈА**

Као основни канал информисања, како суоснивача тако и шире јавности о својим активностима, Фондација користи своју интернет презентацију на адреси: <https://www.rnids.rs/>, која је доступна на српском језику, на ћириличком и латиничком писму, као и на енглеском језику. Употреба интернет презентације у сврху информисања прописана је Политиком извештавања, интерним правним актом усвојеним од стране Конференције суоснивача.

За потребе извештавања најзначајнија секција интернет презентације <https://www.rnids.rs/> носи назив Регистар докумената. У овом делу сајта налазе се електронске верзије докумената органа управљања, финансијски извештаји, извештаји о раду, споразуми о сарадњи, документа Статутарне комисије и радних група, документа о доменским споровима, документа других организација, документа о интернет безбедности, као и остала документа.

Нарочито корисну функцију интернет презентације представља претрага Регистра докумената, у оквиру које је омогућена претрага по аутору, врстама докумената, кључним речима и датумима. Поред тога, функција RSS – Нови документи у оквиру Регистра документа, корисницима даје могућност да буду обавештени о свим новим документима који се појаве на интернет презентацији РНИДС-а, чиме се знатно олакшава праћење тока ажурирања интернет презентације.

Интернет презентација Фондације изузетно је детаљна, информативна и ажурирана. По количини информација коју садржи, она може да служи као пример добре праксе и у поређењу са презентацијама привредних друштава и других организација које немају облик фондације.

7.1.3.2. КАНАЛИ ИНФОРМИСАЊА СУОСНИВАЧА

Када је реч о информисању суоснивача, на посебној интернет адреси налази се тзв. ownCloud, као репозиторијум који садржи документе у електронском облику, а обухвата материјале са седница Конференције суоснивача, извештаје са службеног пута, као и архиву претходних електронских листа. Наведеном репозиторијуму имају приступ само суоснивачи Фондације, уношењем свог корисничког имена и лозинке.

Поред тога, Фондација припрема три месечна електронска билтена (eng. newsletter), прилагођена групама прималаца којима се шаљу: а. за Конференцију суоснивача и Управни одбор; б. за овлашћене регистре; и в. за најширу јавност.

Коначно, за све суосниваче РНИДС-а успостављена је пракса информисања путем списка за пријем електронске поште (konferencija@rnids.rs), а, осим тога, постоји и посебна електронска листа за дискусију међу суоснивачима (konf-diskusija@rnids.rs). На тај начин, овлашћени представници суоснивача на своју адресу електронске поште редовно примају садржаје који су предвиђени Политиком извештавања, а могу да узму учешће и у расправи по разним питањима.

7.1.3.3. КАНАЛИ ИНФОРМИСАЊА ОПШТЕ ЈАВНОСТИ

Поред традиционалних канала комуникације, који су претходно описани, остали инструменти маркетинга и канали комуникације обухватају организацију и суорганизацију стручних скупова, као и објаве у електронским и штампаним медијима и на интернету. Почев од 2016, закључно са 2022. годином, РНИДС је наступио као организатор или суорганизатор више од 35 домаћих и међународних стручних конференција, презентација, радионица, округлих столова и сличних скупова. Свакако најзначајнију манифестацију ове врсте чини ДИДС (Дан интернет домена Србије) који се одржава сваке године, а посвећен је развоју интернета у свету и на српским националним доменима. Остали скупови који имају стални карактер укључују RSNOG конференције, затим скупове посвећене интелектуалној својини и интернету, у сарадњи са Правним факултетом у Београду, као и регионални TLD форум. Изузев интернет презентације РНИДС-а, постоји и посебна интернет презентација под називом <https://www.domen.rs/>.

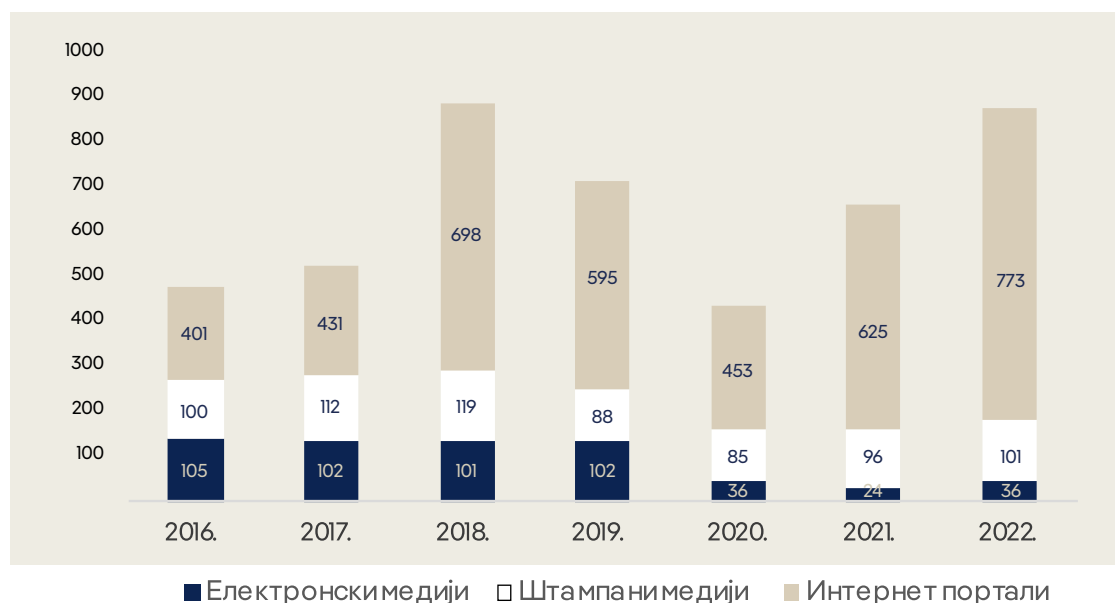

График 3. Број објава у медијима (2016–2022)

Извор: РНИДС

Током периода 2016–2022. година Фондација је била веома заступљена у домаћим електронским и штампаним медијима и на интернет порталима. Статистика за протеклих седам година показује да се највећи број објава односио на интернет портале, потом на штампане и на електронске медије. Из разумљивих разлога, медијске активности знатно су умањене од почетка епидемије COVID-19 у Републици Србији, све до краја 2020. године. Када је реч о избору тема, традиционално преовлађују објаве у вези са скупом ДИДС, затим питања сајбер безбедности, као и употреба ћирилице на интернету.

7.2. ПРЕДЛОГ СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА И МЕРА

ОБЛАСТ 3. НАСТУП НА ТРЖИШТУ, МАРКЕТИНГ И КОМУНИКАЦИЈЕ	
ПОДОБЛАСТ 3.1. САРАДЊА СА ОВЛАШЋЕНИМ РЕГИСТРИМА И НАСТУП НА ТРЖИШТУ	
ЦИЉ	МЕРА
3.1.1. Бележи се већи раст броја регистрованих националних домена у односу на природни раст на годишњем нивоу	<p>M1: Мерење резултата ранијих маркетиншких активности у сарадњи са овлашћеним регистрима Ради бољег планирања будућих заједничких активности са овлашћеним регистрима, требало би, на сталној основи, вршити анализе ранијих заједничких акција (едукативни семинари, суфинансирање оглашавања итд.). Налази анализа показали би резултате ових активности, у смислу броја посетилаца семинара и броја нових регистраната, и то у односу на издвојене буџете.</p> <p>M2: Анализе тржишта потенцијалних регистраната и одређивање циљних сегмената тржишта Анализе тржишта биле би намењене мерењу потенцијала по сегментима потенцијалних корисника. Из анализа тржишта потенцијалних регистраната треба да проистекне сегментација према вишеструким критеријумима, као што су: величина привредних субјеката (предузетници, микро, мала, средња, велика); или привредне делатности и гране.</p> <p>M3: Планирање маркетинга за циљне групе регистраната у сарадњи са овлашћеним регистрима На основу извршене сегментације тржишта, неопходно је саставити маркетинг планове за изабране циљне групе. Маркетинг плановима треба да буду одређени конкретни инструменти промоције и канали комуникације у односу на циљне сегменте. Буџети за заједничке маркетиншко-промотивне активности са овлашћеним регистрима требало би да буду одређени у односу на циљне тржишне сегменте и дефинисане маркетиншке инструменте и комуникационе канале.</p> <p>M4: Унапређивање сарадње са пословним партнерима унутар циљних сегмената крајњих корисника Као један од инструмената маркетинга, препоручљиво је да се РНИДС у већој мери повеже са партнерским организацијама, попут удружења предузетника, струковних асоцијација, пословних инкубатора и хабова итд.</p>

Наставак табеле

3.1.2. Сарадња са овлашћеним регистрима унапређена је кроз циљане маркетиншке и едукативне активности

M1: Одржавање редовних облика комуникације са овлашћеним регистрима

Поред сталне сарадње са овлашћеним регистрима на плану комуникације са регистрантима, неопходно је унапредити и интерне односе. Неки од облика комуникације укључили би редовне састанке са овлашћеним регистрима, семинаре/вебинаре, неформална дружења и друго. Пракса сталног информисања овлашћених регистара, путем достављања њузлетера, била би даље настављена. Ради сазнавања ставова и мишљења крајњих корисника, РНИДС би, заједно са овлашћеним регистрима, израдио упитник који би био доступан регистрантима на продајним местима и онлајн. Информације из упитника биле би редовно анализирани са циљем унапређивања услуге од стране овлашћених регистара, а уз подршку РНИДС-а.

M2: Подизање кадровских капацитета у Сектору за маркетинг и комуникације

Активнији наступ на тржишту захтева континуиран рад и сарадњу са овлашћеним регистрима.

ПОДОБЛАСТ 3.2. МАРКЕТИНГ И КОМУНИКАЦИЈЕ

ЦИЉ	МЕРА
3.2.1. Остварена је већа препознатљивост националних домена	<p>M1: Ребрендирање у правцу повећања препознатљивости националних домена</p> <p>Активности брендирања требало би да буду усмерене ка постизању боље препознатљивости и представљању предности употребе националних домена у односу на генеричке домене (пре свега, .com). Као главну циљну групу ових активности посебно треба издвојити самосталне предузетнике, те микро и мале привредне субјекте који сачињавају најбројнију групу привредних субјеката.</p>
3.2.2. Побољшано је разумевање код тренутних и потенцијалних корисника о правилној употреби интернета	<p>M1: Организација и суорганизација пословних догађаја</p> <p>Пракса редовне организације пословних конференција, радионица и сличних домаћих и међународних скупова треба да буде настављена и током периода примене нове Стратегије. Приликом планирања догађаја, требало би укључити већи број других организација са којима РНИДС има или може да развије партнерске односе (примера ради, факултети у области техничких и економских наука, удружења предузетника, научно-технолошки паркови и други).</p> <p>M2: Израда и дистрибуција промотивних материјала</p> <p>Израда и дистрибуција промотивних материјала обухватила би брошуре на тему пословања Фондације, истраживања тржишта, интернет безбедности, затим електронске билтене, едукативне материјале везано за националне интернет домене и питања безбедности на интернету и слично.</p> <p>M3: Припрема и пласирање садржаја за штампане, електронске и дигиталне медије</p> <p>Медијски садржаји односили би се, као и у досадашњем периоду, на штампане и електронске медије, те, у највећој мери, на дигиталне канале маркетинга (веб-сајтови nids.rs и domen.rs, подкаст pitajte.rs, друштвене мреже).</p>

8. ПОДРШКА ИНТЕРНЕТ ЗАЈЕДНИЦИ

8.1. АНАЛИЗА САДАШЊЕГ СТАЊА

Облици тзв. подршке заједници од стране Фондације између 2016. и 2022. године обухватали су две основне групе активности:

1. Организација стручних конференција и других пословних скупова усмерених ка развоју интернета у Републици Србији уопште (ДИДС, RSNOG, „На клик до купца” и сличне);
2. Спонзорства и донације за заинтересована правна и физичка лица и друге субјекте.

Почев од 2016, закључно са 2022. годином, Фондација је одобрила и исплатила укупно 114 спонзорстава и донација, збирне вредности 22.639.049 RSD. Од те суме, на 57 спонзорстава се односило 10.105.207 RSD, а на толико донација – 12.488.842 RSD.

Током целог анализираног периода, удео спонзорстава и донација у пословним приходима кретао се између 1,3% и 2,9% на годишњем нивоу. Иако је, почев од 2019. године, приметан знатан раст вредности спонзорстава и донација, вишегодишњи просек издвајања по овом основу налази се на нивоу од 1,9% пословних прихода РНИДС-а.

	Спонзорства		Донације	
	Број	Вредност, у RSD	Број	Вредност, у RSD
2016.	10	1.114.313	3	240.000
2017.	9	1.217.364	6	2.097.702
2018.	4	490.000	5	1.072.863
2019.	7	1.016.808	7	1.306.247
2020.	9	1.648.850	5	1.447.290
2021.	9	1.989.905	17	2.382.453
2022.	9	2.672.967	14	3.942.287
УКУПНО	57	10.150.207	57	12.488.842

Табела 8. Број и вредност спонзорстава и донација (2016–2022)

Извор: РНИДС; Анализа Саветника

У претходном периоду Фондација није успела да у потпуности испуни своју улогу подстицања развоја интернет заједнице и дигиталног друштва у Републици Србији. Разлози су различити, али главни јесте да Фондација не поседује капацитете да врши евалуацију пројеката који аплицирају за средства намењена за донације, због чега су донације на релативно ниском нивоу, односно чине око 1% пословних расхода. Како би се овај проблем превазишао и одговорило на једну од улога Фондације, препоручују се правци деловања Фондације почев од 2023. године, који су представљени у наставку.

8.2. ПРЕДЛОГ СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА И МЕРА

ОБЛАСТ 4. ПОДРШКА ИНТЕРНЕТ ЗАЈЕДНИЦИ

ПОДОБЛАСТ 4.1. СПОНЗОРСТВА

ЦИЉ	МЕРА
4.1.1. РНИДС подржава научне активности, организације и установе у складу са циљевима организације	<p>М1: Преиспитивање критеријума за доделу спонзорстава Критеријуме за доделу спонзорстава треба преиспитати ради веће оријентације на активности које би укључиле научно-технолошке активности повезане са интернетом, безбедношћу на интернету и интернет пословањем.</p> <p>М2: Успостављање сарадње са партнерима у спонзорским пројектима РНИДС има могућност да се повеже са другим организацијама, као што су факултети (нпр. мастер и/или специјалистичке студије у области од интереса за Фондацију) или научно-технолошки паркови. На пример, у сарадњи са Економским факултетом Универзитета у Београду, РНИДС би могао да ради на развоју иновативног мастер програма у области електронске трговине. Програм би, по својој природи, био мултидисциплинарни и односио би се на стицање модерних дигиталних знања која своју примену имају у пословању привредних друштава. На тај начин би Фондација допринела развоју интернет заједнице, али би овај програм био и основа за ангажовање студената и професора на различитим пројектима у складу са потребама Фондације. Такође, кроз сарадњу на овом програму, РНИДС би развио приступ и олакшао регрутовање кадрова са специфичним знањима.</p> <p>М3: Измена аката у области спонзорстава Интерни акти који се баве спонзорствима требало би да буду измењени у делу укључивања научних активности, организација и установа везаних за интернет. За спонзорства мање вредности, каква су важила у досадашњој пракси, може се предвидети право директора да самостално доноси одлуке о финансирању тражилаца. Када је реч о спонзорствима у већим износима, могуће је образовање новог тела (рецимо, радне групе) које би укључило и екстерне експерте и било задужено за одлучивање по овим облицима спонзорстава.</p> <p>М4: Континуирана сарадња са заједницом Кроз континуирану сарадњу са релевантним актерима радити на препознавању и подршци пројектима који су од интереса за заједницу.</p>

ПОДОБЛАСТ 4.2. ДОНАЦИЈЕ
ЦИЉ

4.2.1.
Организација
пружа подршку
развоју
предузетништва
и младих
талената

МЕРА
М1: Преиспитивање критеријума за доделу спонзорстава

Критеријуме за доделу спонзорстава треба преиспитати ради веће оријентације на активности које би укључиле научно-технолошке активности повезане са интернетом, безбедношћу на интернету и интернет пословањем.

М2: Успостављање сарадње са партнерима у донаторским пројектима

Препорука је да РНИДС успостави сарадњу са другим организацијама, као што су факултети са којима би се заједно спроводиле активности бизнис инкубатора или акцелератора за мала и млада привредна друштва. Основна циљна група били би предузетници који развијају пројекте повезане са интернетом, безбедношћу на интернету и интернет пословањем, чиме би се РНИДС диференцирао у односу на сличне облике финансирања на домаћем тржишту. Конкретно, инкубатор/акцелератор одвијао би се кроз такмичење стартап идеја из области интернета, интернет безбедности и пословања на интернету, где би комисија, састављена од интерних и екстерних чланова, одабрала најбоље пројекте. Након тога би подржане идеје добиле одређена финансијска средства подршке, али и одређени број сати менторске подршке. Тако би Фондација себи и националном интернет домену обезбедила публицитет, док би се, истовремено, подстакле нове пословне идеје у вези са интернетом.

М3: Измена аката у области донација

Интерни акти који се баве донацијама требало би да буду измењени у делу оснивања сопственог бизнис инкубатора или акцелератора. За одлуке са тим у вези могуће је образовање новог тела (рецимо, радне групе) које би укључило и екстерне експерте и било задужено за одлучивање по овим облицима донација.

М4: Учешће на донаторским пројектима у области иновација повезаних са пословањем на интернету

Кроз континуирану сарадњу са релевантним актерима треба радити на препознавању и подршци пројектима који су од интереса за заједницу или од општег интереса.

НИИДС

